

Recomanacions del Consell de l'Audiovisual de Catalunya sobre el tractament informatiu de les tragèdies personals

La informació sobre catàstrofes, accidents o tragèdies personals de qualsevol mena situa l'activitat periodística davant d'un repte d'extraordinària complexitat. L'interès sobtat que susciten els episodis tràgics entre tota la població és molt ostensible. El desvetllament de sentiments, des de la solidaritat i la pena compartida fins, de vegades, la morbositat, provoca commoció i reaccions de demanda d'informació molt polaritzades.

S'observen també, inevitablement, episodis d'alteració emocional entre les víctimes, els familiars i altres persones pròximes. I la mateixa urgència de periodistes i altres professionals per fer front a la situació i exercir la seva feina pot acabar de completar un quadre condicionat sovint per l'excepcionalitat, la pressió i la improvisació.

Com a rerefons permanent, mentrestant, es desplega la delimitació poc precisa entre el dret inalienable d'uns a informar i ser informats, i el dret igualment inalienable d'uns altres a veure respectada la seva privadesa, a no sentir envaïda la seva intimitat.

En la informació sobre esdeveniments tràgics els/les periodistes audiovisuals centren l'atenció social i assumeixen una responsabilitat transcendental. Aquesta responsabilitat, però, ha de ser compartida per les empreses periodístiques i les autoritats involucrades en l'esforç de minimitzar els efectes dels desastres. I, tanmateix, en aquesta mena de situacions, malgrat alguns esforços i algunes intervencions meritòries, els professionals no compten amb gaires referents que facilitin l'adopció d'una actitud crítica i rigorosament conscient de l'abast i la repercussió de la seva activitat, més enllà del propi geni, el seu bon sentit o l'experiència acumulada.

En aquestes condicions, és molt difícil bandejar la tendència a l'espectacularització, endegar reflexions que prenguin en consideració que la resposta més ràpida no és generalment la més acurada, o que la víctima d'una tragèdia col·lectiva és una persona i

no pas simple part d'un col·lectiu. Més aviat, apareixen els automatismes i les rutines que poden permetre donar resposta a les exigències tòpiques d'immediatesa, proximitat i exhaustivitat.

O requeriments d'amortització dels recursos i dels efectius desplaçats tot proporcionant més minuts de programació, independentment de la quantitat, la qualitat i la novetat de la informació disponible.

És en els codis deontològics d'alguns col·lectius professionals i en les guies d'orientació d'algunes corporacions de comunicació on trobem propostes concretes per aconseguir l'equilibri entre el dret a la informació i el dret a la privadesa a l'hora de proporcionar informació i imatges sobre els esdeveniments tràgics. Així, el Codi Deontològic subscrit pel Col·legi de Periodistes de Catalunya i el Consell de la Informació de Catalunya estableix específicament, en el punt 9 de la seva declaració de principis, que cal «respectar el dret de les persones a les seves pròpies intimitat i imatge, especialment en casos o esdeveniments que generin situacions d'afflicció o dolor, evitant la intromissió gratuïta i les especulacions innecessàries sobre els seus sentiments i les circumstàncies, sobretot quan les persones afectades ho explicitin». Mentre que, en el punt 6 del mateix codi, s'insta a «reconèixer a les persones individuals i/o jurídiques el seu dret a no proporcionar informació ni respondre preguntes, sense perjudici del deure dels periodistes a atendre el dret dels ciutadans a la informació».

El Consell de l'Audiovisual de Catalunya entén que el tractament que mereix la informació sobre tragèdies ha de prendre com a referència **tres principis inspiradors**:

1 El respecte a la dignitat de les persones, singularment en aquelles circumstàncies en les quals la seva capacitat de decidir lliurement es veu greument limitada.

2 El lliure accés i la lliure difusió de la informació sobre aquells fets o circumstàncies de naturalesa dolorosa que desperten l'interès públic.

3 La cooperació entre autoritats públiques, professionals de la informació i operadors de ràdio i televisió, per garantir la coherència de les respectives intervencions i la vigència dels dos principis anteriors. Amb aquesta orientació, el CAC ha assumit la responsabilitat de promoure el debat i de contribuir a l'adopció de pautes d'autoregulació, per part de mitjans i de professionals, que permetin millorar la qualitat de la informació que reben els ciutadans.

Així, arran del dramàtic accident de Golmayo l'estiu passat, que va provocar la mort de molts joves, i de la incipient reflexió que va suscitar, el CAC va organitzar a Barcelona unes «Jornades sobre el tractament informatiu de les tragèdies personals» els dies 11 i 12 de desembre de 2000. Les «Jornades» van comptar amb la contribució de persones expertes procedents d'àmbits diversos, directius de mitjans, periodistes, juristes i representants de col·lectius i entitats. Aquestes aportacions van afegir-se a la recerca de fonts i documentació a càrrec dels serveis tècnics del CAC i a les participacions trameses mitjançant un fòrum obert a Internet.

Amb l'assistència, doncs, de totes aquestes contribucions, i satisfent el compromís adquirit d'elaborar un document de conclusions, des del **Consell de l'Audiovisual de Catalunya proposem a les autoritats, als mitjans de comunicació i als professionals de la informació audiovisual que prenguin en consideració les recomanacions següents:**

Recomanacions adreçades especialment a les autoritats

1 Cal que les autoritats i els cossos professionals d'intervenció en emergències o catàstrofes (policia, protecció civil, rescat, bombers, etc.), davant d'una tragèdia, assumeixin l'assistència als mitjans de comunicació tot assegurant un tracte diligent i igualitari.

2 Les autoritats han d'establir, entre les seves prioritats d'intervenció en emergències, la previsió de les demandes que l'acompliment de la tasca periodística requereix (delimitar espais, facilitar

l'accés, subministrar informació sobre les investigacions de les causes o els efectes de la tragèdia, les dades provades, l'estat de les víctimes, les precaucions preses i les recomanacions a divulgar).

3 Les autoritats, especialment les polítiques, han d'evitar la sobreactuació i la temptació de protagonisme durant la seva presència al lloc dels accidents o esdeveniments tràgics. Haurien de renunciar a accions com les declaracions rutinàries o la convocatòria explícita de càmeres.

4 Cal utilitzar amb rigor i contenció les declaracions de «dol oficial» per evitar la sobredimensió de la tragèdia als ulls de la ciutadania.

5 Les autoritats i els mitjans de comunicació han d'informar a tota la població que en qualsevol circumstància, i especialment en situació dolosa, les persones tenen el dret de rebutjar les sol·licituds que formulin els mitjans i emparar-se en el seu dret a la intimitat i la privadesa.

Recomanacions adreçades especialment a les empreses audiovisuals

1 Les empreses d'informació audiovisual han de garantir la formació i l'especialització adequades d'aquelles persones en situació laboral d'haver de fer front a la informació de tragèdies. Cal que les empreses tinguin en compte, a més, que el treball d'informació sobre tragèdies o catàstrofes, exercit des de primera línia, pot afectar emocionalment periodistes, càmeres i altres professionals. Una formació especialitzada i una adequada atenció o suport poden evitar riscos i millorar la qualitat del treball i del producte informatiu.

2 Les empreses d'informació audiovisual han d'assegurar una divulgació correcta entre els seus professionals dels drets de les víctimes i els seus familiars en relació als mitjans de comunicació.

3 Convé no incórrer en estratègies de sobreatenció mediàtica de les catàstrofes, excepte quan una informació constant o continuada sigui garantia de poder evitar l'extensió dels efectes tràgics.

4 El sentit de la mesura i les proporcions és fonamental en la política informativa d'un mitjà davant d'un desastre o una tragèdia. Cal evitar

els desplegaments desproporcionats de mitjans, les connexions innecessàries o el mer seguidisme de les autoritats que visiten el lloc o els afectats. També l'efecte acumulatiu de l'ús reiteratiu d'unes mateixes imatges.

5 Sempre que sigui possible, és aconsellable **prescindir d'aquella informació rutinària o supèrflua, que no proporciona valor afegit informatiu o que pot resultar lesiva en la privadesa dels afectats, i substituir-la per intervencions especialitzades** de persones o institucions expertes, segons la naturalesa de cada esdeveniment (en medicina, arquitectura, enginyeria, psicologia, geologia, meteorologia...).

Recomanacions adreçades especialment als professionals de la informació audiovisual

1 Convé tenir present sempre que **no és acceptable formular requeriments a les víctimes en circumstàncies inadequades, quan no disposen d'una efectiva llibertat d'elecció i decisió, o quan poden veure incrementat per qualsevol via el seu patiment.** És imperatiu respectar el seu dret a la privadesa.

2 **Cal evitar**, en general i fins on sigui possible, **de recórrer a la participació de menors.**

3 En el curs de la informació sobre tragèdies **convé donar prioritat a la reducció de les àrees de preocupació de l'audiència** tan de premsa com sigui possible, per disminuir o estalviar l'angoixa de moltes persones. **Proporcionar un esment clar i rigorós de les fonts i una informació detallada i precisa, provada i contrastada**, és la millor manera d'obtenir-ho.

4 Resulta recomanable, en el tractament de les tragèdies, **evitar qualsevol mena d'efectes i recursos que tenen una funció preferentment espectacularitzadora.**

5 Cal procurar que els plans de persones afectades no transgredeixin la seva privadesa. **Incrementar pel zoom la sensació de proximitat de la càmera més enllà de la que s'obtidria per l'observació directa sovint pot vulnerar aquella privadesa.**

6 **No haurien d'obtenir-se ni haurien de ser emesos primers plans o plans curts de persones ferides, en estat de xoc, o en situació de patiment.** En qualsevol cas, mai sense el seu consentiment explícit.

7 **Cal tenir molta cura amb la reutilització d'imatges d'arxiu sobre esdeveniments tràgics** perquè poden evocar sobtadament situacions de patiment intens a moltes persones. Aquestes imatges d'arxiu, en qualsevol cas, haurien de ser preferentment despersonalitzades i no invocar tragèdies particulars si no és imprescindible.

8 Convé **introduir sempre un avís amb prou temps abans de l'emissió d'imatges d'escenes «dures»**, assenyalant-ne clarament les característiques i proporcionant a l'audiència l'oportunitat efectiva de renunciar a la seva contemplació.

9 **La distinció entre la cobertura en directe d'un esdeveniment tràgic, la seva reconstrucció documental (feta amb imatges i so pregravats) o la seva recreació per ficció dramatitzada, ha de ser assenyalada de manera inequívoca** per no induir l'audiència a error.

10 Convé **proporcionar sempre, explícitament, el context de les entrevistes o de les declaracions de testimonis directes o indirectes de les tragèdies** que hagin de ser emeses. Especificant, per exemple, si es tracta de declaracions autoritzades per qui les realitza, si són sol·licitades per la persona afectada o si s'han obtingut mitjançant alguna altra fórmula d'acord.

11 **En determinats casos, cal intervenir sobre les imatges i/o la veu per tal de preservar l'anonimat dels afectats i garantir-ne la privadesa.**

12 Resulta fonamental per no suscitar temors innecessaris **evitar qualsevol mena d'especulació o conjectura** sobre els esdeveniments tràgics, les seves causes o les seves conseqüències.

13 **En cap cas no es poden aventurar relacions de víctimes fins que no es tracti de llistes oficials i comprovades. Cal assegurar també que les persones implicades i els familiars són al corrent de la informació abans de difondre-la.**

14 Convé així mateix extremar la prudència a l'hora de construir discursos i seqüències de causalitat. Especialment és imprescindible **no prejudicar i no incórrer en atribucions de culpabilitat** ni elaborar projeccions de sospita sobre persones (conductors, maquinistes, pilots, etc.).

15 En la informació sobre tragèdies **cal ser particularment amatents amb el lèxic emprat.** Convé evitar adjectius, frases fetes i llocs comuns que

dramatitzin i espectacularitzin innecessàriament el relat d'un esdeveniment i puguin atemorir víctimes, familiars o afectats potencials.

16 Cal extremar la cautela a l'hora d'emetre imatges de videoafeccionats. En qualsevol cas, en la utilització d'imatges pròpies o de tercers sobre tragèdies que afectin persones, **resulta recomanable que les imatges hagin passat per un procés d'edició** i que no siguin emeses directament.

Tanmateix, la no edició de les imatges o l'opció pel directe no eximeixen de les responsabilitats a què al·ludeix aquest document.

17 Les imatges de dolor referides a tragèdies produïdes lluny de l'àmbit immediat de referència dels mitjans que les emeten han de ser usades també amb cura especial evitant de causar, mitjançant flagrants diferències de tracte, **un efecte de banalització del patiment dels «altres»** en contrast amb el patiment de proximitat. Sovint les imatges que reflecteixen la fam, la pobresa o el dolor als països pobres afectats per catàstrofes poden moure a la solidaritat, però en ocasions també poden estereotipar-ne la visió i ocasionar un dany moral.

18 Convé tenir present la dificultat d'assignació ponderada de «gravetat» o d'«interès informatiu» segons el nombre de víctimes, l'estatus, la raça, l'edat... per **no establir comparacions implícites discriminatòries** o lesives per a algunes víctimes o familiars, o qualsevol segment de la ciutadania.

Recomanacions finals adreçades a la consideració general

1 En cas de tragèdia, accident o catàstrofe serà sempre prioritària, no tan sols per a les autoritats sinó també per a les empreses i els professionals dels mitjans de comunicació, atenent al seu bon criteri,

la realització de tasques d'emergència i d'auxili a les víctimes, així com, evidentment, la difusió d'informacions d'urgència que puguin salvar vides o disminuir el risc de la població potencialment en perill.

2 Cal tractar, sempre, els afectats directament o indirectament per alguna tragèdia no tan sols **com a persones dignes del major respecte sinó necessitades d'una atenció i un tracte especialment prudent i escrupulós quant als procediments.**

3 La prèvia notificació als familiars és un element imprescindible, però no suficient, per fer públics els noms de persones involucrades en tragèdies, la seva situació personal, el seu domicili o la població de procedència. Aquesta mena d'informació no sempre és rellevant per a l'audiència i, en ocasions, pot incrementar el patiment. Això hauria de ser tingut en compte tant per les autoritats com per les empreses i els professionals.

4 Cal evitar fins on sigui possible, i com a norma general, el recurs a imatges de víctimes mortes, de fèretres o persones ferides. Sovint aquesta mena d'imatges són emprades com a simple il·lustració i de manera reiterativa. Així mateix, **cal no difondre les imatges de funerals i de celebracions similars sense comptar amb el consentiment explícit dels familiars.** Que un acte d'aquestes característiques es produeixi en un lloc públic no eximeix de protegir la privadesa de les persones afectades.

5 Finalment, el Consell de l'Audiovisual de Catalunya considera que **resultaria d'utilitat**, després d'haver-se produït esdeveniments tràgics, **la celebració de sessions de treball entre les autoritats implicades, els col·lectius i les associacions professionals i els mitjans de comunicació**, per tal d'avaluar la feina feta, extreure'n conclusions, establir models d'actuació i millorar els procediments.